

Tanítás-tanulás módszertani eljárások megújításának lehetőségei a felsőoktatásban

© **OLÁHNÉ ZIESER Zsuzsanna**
Budapesti Gazdasági Főiskola, KVIK, Budapest
olahne.zieserzsuzsanna@kvifk.bgf.hu

Az innovációt fontosnak tartó, a módszertani fejlesztések iránt nyitott, a közoktatás különböző szintjein dolgozó pedagógusok számára hatalmas (magyar nyelvű) szakirodalom áll rendelkezésre, hogy tanítási gyakorlatukat fejleszteni tudják. Azt is mondhatjuk, hogy nehéz eligazodni a sok új irányzat, módszertár között, bár ebben szervezett továbbképzések is segítik a tanárokat. Nem kevés azon weboldalak száma sem, ahol már kipróbált, alkalmazott eljárásokról olvashatunk, fórumokon konzultálhatunk kollégákkal, illetve szakmai műhelyek eredményeivel ismerkedhetünk meg. Az elmúlt években uniós támogatással több, a témával kapcsolatos pályázat is kiírásra került, az elkészült dokumentumok, a bemutatásra kerülő eredmények szintén publikusak, az érdeklődők számára elérhetőek.

Hasonló a helyzet a hazai felnőttoktatás területén is, évről évre igen sok publikáció, kutatási anyag vált elérhetővé (köszönhetően a hazai andragógus képzés megújulásának), és számtalan konferencia is segíti a tájékozódást.

Pályám során több évtizeden keresztül elsősorban a felnőttoktatás területén dolgoztam, részt vettem a BGF PSZK Távoktatási tagozatának elindításában, de szakmai érdeklődésem középpontjában mindig is a tanítási-tanulási folyamat módszertani vizsgálata állt. Tíz éve tanítok a felsőoktatásban, és a kreditrendszer illetve bolognai rendszer bevezetése után egyre inkább a felsőoktatásban alkalmazott didaktikai módszerek fejlesztési lehetőségei kerültek figyelmem középpontjába. Mindemellett a karunkon működő közgazdász tanár (MA) és üzleti szakoktató (BA) képzésben való oktatói munkám is inspirált a módszertani megújulási lehetőségek felkutatására. Rendszeresen tartok főiskolai kollégáimnak oktatói továbbképzést, ahol két célcsoporttal foglalkozunk: távoktatási tagozat és nappali BA, MA hallgatók. Mindez természetesen indukálja saját módszertanom, eszköztáram folyamatosan fejlesztését, tapasztalataim megosztását.

A felsőoktatásban dolgozó oktatók többsége rendelkezik pedagógia végzettséggel, azonban a szakmai kutatómunka, előadások és publikációk tartása és készítése, az oktatással járó adminisztratív teendők, valamint az intézményi egyéb feladatok mellett a módszertani megújulásra nem mindig jut elegendő idő és energia. Mindezt az sem segíti, hogy kevés a magyar nyelven megjelent, kimondottan felsőoktatás didaktikával, módszertannal foglalkozó publikáció. A megújulást és fejlődést támogató szakemberek előadásai és tanulmányai, valamint szakmai konferenciák ugyan segítik a tájékozódást, de elsősorban általános, koncepcionális szinten.

Halász Gábor 2010-ben készült tanulmányában a minőségbiztosítás szemszögéből vizsgálta a felsőoktatást (Halász, 2010). Az alábbiakban azt szeretném áttekinteni, milyen teendőink lehetnek a felsőoktatásban dolgozó oktatóként.

Problémák és megoldási lehetőségek

Nappali BA képzésen készségfejlesztő tárgyakat tanítok, ezek közül a Tanulás- és kutatómódszertan tantárgy érinti a legtöbb hallgatót. Az egyéni órarend kialakításának lehetőségét a hallgatók nagyon kedvelik (bár ennek tervezésében és kialakításában a fő céljuk gyakran a szabadidő növelése), így minden félévben minden kurzuson új csoportok alakulnak ki. Ez a felsőbb évfolyamokon, a szakirány választás után változik, de az alapozó, egész évfolyamot érintő tantárgyakra ez a jellemző. Így a főiskolára beérkező első évfolyamos hallgató azzal szembesül, hogy az oktatás során minden órán más és más diáktársakkal találkozik. Nincsenek osztálytársak, osztályfőnök, tanulmányi ügyeit egyedül kell intézni, az esetleges problémákat önállóan kell megoldania. Több hazai felsőoktatási intézmény működtet mentorhálózatot (oktatók vagy kortárs segítők), mely segítséget nyújthat, de véleményem szerint ebben a kurzusokon tanító kollégák további támogatást nyújthatnak. Számomra megdöbbentő élmény volt, amikor az egyik kurzus végén kiderült, több hallgató is úgy töltötte el a félévet a csoportban, hogy senkit nem ismert (meg). Így nehezen alakulnak ki tanulócsoportok, tanulókörök, pedig ezek pozitív hatása a tanulási tevékenységre nem vitatható, főleg képzésünk alapozó tantárgyainál (gazdasági matematika, mikro- és makroökonómia stb.). Ezért a középiskolában bevált tanulási módszerek, szokások szükséges átalakításával is egyedül küzd meg a hallgató, amelynek eredménye gyakran a kudarcokkal teli első vizsgaidőszak.

Gyakori panasz kollégák körében a diákok órai passzivitása, az előadásokon való alacsony részvétel, a hallgatók motiválásának nehézségei, az évközi számonkérések (zárthelyi vagy házi dolgozat) alkalmával tapasztalható teljesítmény különbségek.

Mindezek mellett a munkaerő-piaci felméréseink szerint a pályakezdőknél legfontosabbnak ítélt kompetenciák között az együttműködési készség, a hatékony kommunikáció, a motiváltság gyakran megelőzi a szakmai tudást és a nyelvismeretet. A szociális kompetenciák különböző területeinek fejlesztése nem korlátozódhat és nem korlátozódik csak a készségfejlesztő tantárgyakra, ebben is a módszertan illetve annak folyamatos fejlesztése nyújthat segítséget.

Még egy lényeges tényezőt szeretnénk kiemelni, ez pedig az elmúlt bő évtized infokommunikációs területen bekövetkezett robbanásszerű változása. Tíz éve egy PowerPoint előadás megtartása különleges teljesítménynek számított mind a hallgatók, mind az oktatók számára. Napjainkban azonban olyan eszközkínálattal találkozunk, melynek használata és alkalmazása az oktatói munkában elengedhetetlen, ám ezek felhasználó szintű ismereteinek megszerzése, és módszertanilag adekvát alkalmazása az oktatás során további energiát kíván a tanár részéről.

Bizalomteli légkör kialakítása

A hatékony tanítási-tanulási folyamatnak fontos feltétele, hogy a hallgató „jól” érezze magát a konzultációkon, aktívan és nyitottan vegyen részt a közös feladatokban (Sallai, 1996:39). Az utolsó mondatot külön is szeretném hangsúlyozni, azaz a tanulási folyamat örömtelivé válását. Hallgatóink az előadásokon vagy konzultációkon az „érdeklődő és figyelő” diákarccal és szereppel ülnek, mely mögött gyakran nem lehet tudni, hogy mi zajlik. A magas csoportlétszám (30-35 fő) lehetővé teszi, hogy láthatatlanná váljanak, hiszen ilyen diákszám mellett az oktató csak

néhány hallgatóra tud figyelni, a szemkontaktus, így a visszajelzések értékelése (az oktató részéről) is csak a tanulók egy részénél valósulhat meg. Így a diákok nagyobb része passzívan vesz részt a konzultáción, sem pozitív sem negatív érzélem nem társul a tanulási folyamathoz.

Évek óta alkalmazok olyan tréningelemeket, főleg az első találkozáskor, melyek segítik a közös ismerkedést, a pozitív légkör megteremtését. Az alkalmazott módszerek között szerepel más korosztály számára kidolgozott kommunikációs gyakorlat, vagy munkahelyi tréningeken alkalmazott feladat egyaránt, melyeket adaptáltam a főiskolai célcsoportnak megfelelően. Természetesen a már kidolgozott módszerek, játékok változhatnak adott csoport jellemzőitől függően, illetve a tanítási-tanulási folyamat sajátos elvárásainak megfelelően. Különböző tantárgyaknál különböző lehet a csoport korösszetétele, az együttműködés, a számonkérés módja. Életkor és szak szempontjából heterogén összetételű, 30-35 fős csoport esetén, ha a cél későbbi projektmunka előkészítése, a következő módszerek lehetnek sikeresek: rövid beszélgetés után mindenki kap egy lapot, melyen egy címerkörvonal látszik, melyet vízszintes és függőleges vonalak 4 mezőre osztanak. A címer alá kerül a név és mottó. A mezőkbe: 1. az illető számára legfontosabb esemény, 2. az adott év legboldogabb pillanata, 3. amit különösen jól tud, 4. amin javítania kell. A rajzok elkészítése 5-10 perc lehet. Mindig akad, aki nem mindegyik mezőbe rajzol, de ez a továbbiakban nem jelent gondot. Amikor elkészültek összeszedem a rajzokat, majd mindig kettőt mutatok meg a csoportnak véletlenszerűen válogatva. A rajzok tulajdonosai párt alkotnak és egymás mellé ülnek le. Így átrendezem az ülésrendet is, ami egyben azt is jelenti, hogy a hátsó sorokból előre kerülnek a diákok. A következő feladat, hogy elmesélik egymásnak mit és miért rajzoltak a címerbe. Itt már tapasztalható a hangulat oldódása, melyet a következő feladat tovább fokozza. A párok 4 fős csoportokat alkotnak és egymást mutatják be a másik párosnak. Az így létrejött kiscsoportok a továbbiakban is együttműködnek meghatározott, a tantárgyhoz kapcsolódó feladatok végrehajtásában (projektmunka). A feladat végrehajtásához nem kell különleges terem vagy eszköz, és viszonylag nagy létszámú csoportot is jól lehet mozgatni. A szakirodalomban rengeteg olyan játékot, feladatot találunk, melyeket sikeresen alkalmazhatunk a későbbiekben is a félév során.

Kooperatív tanulásirányítási eljárások

A tréningelemekkel kialakított légkör fenntartását és így a hatékony tanítás-tanulást segíti a kooperatív tanulási formák alkalmazása is. A kooperatív tanulás-szervezési eljárások tapasztalatom szerint kiválóan alkalmazhatóak a felsőoktatásban is. A hallgatók szívesen vesznek részt a csoportmunkában, aktívak, együttműködők, és a konzultációnak mindig nagyon jó a hangulata. Az így elsajátított tudás a közös pozitív élményekkel „megerősítve” tartósabb, mint frontális előadás esetén. A közös munka segíti az ismeretanyag megértését, értelmezését, hiszen a csoporton belüli folyamatos kommunikáció támogatja. A kooperatív módszerekkel eredményesen fejleszthető kompetenciák (Orbán, 2009):

- rugalmasság és alkalmazkodóképesség
- kommunikációs képességek
- önálló és társas tanulásra való képesség
- problémamegoldó képesség, kreativitás
- empátia, tolerancia, kölcsönös bizalom kialakítása, gyakorlása.

Érdemes ezt a listát összehasonlítani az alábbi táblázattal, melyben a munkáltatók által elvárt kompetenciák szerepelnek rangsorolva, szakonkénti bontásban.

<i>Kereskedelem és marketing</i>	<i>Turizmus-vendéglátás</i>
Kommunikáció +	Kommunikáció +
prezentáció	prezentáció
értékesítői attitűd	iparág iránti elkötelezettség
szervezőképesség	mobilitás
ügyfélorientáltság	ügyfélorientáltság
nyelvtudás	kulturális különbségek
megjelenés	rugalmasság
csapatjátékos	fizikai teherbírás
meggyőzőképesség	indulatok kezelése

Nem meglepő az eredmény, azaz a kommunikációs készség első helyezése, mely természetesen a két szak jellegéből is adódik. Azonban az is látszik, hogy a kommunikáción kívül előkelő helyen végzett (89 kompetencia szerepelt a vizsgálatban) az ügyfélorientáltság, a rugalmasság és a csapatjátékos. Képzésünk során fontosnak tartjuk ezeknek a kompetenciáknak a fejlesztését, és erre kiváló lehetőséget ad a kooperatív csoportmunka (Bakó & Simon, 2010). Az alábbi összehasonlító felsorolás jól szemlélteti, hogy miben különbözik a kooperatív és a hagyományos csoportmunka, azaz miért fejleszti az előbbi hatékonyabban a szociális kompetenciákat (Bakó & Simon, 2010:13).

<i>Kooperatív</i>	<i>Hagyományos</i>
Pozitív interdependencia	Nincs interdependencia
Egyéni beszámoltatás	Nincs egyéni beszámoltatás
Heterogén csoportösszetétel	Homogén csoportösszetétel
Megosztott vezetés	Egy kijelölt vezető
Megosztott felelősség	Az egyén csak önmagáért felel
A feladat és támogatása hangsúlyozott	Csak a feladat hangsúlyozott
Szociális ismereteket közvetlenül tanítanak	A szociális ismereteket feltételezik, vagy elhanyagolják
A tanár felügyel és beavatkozik	A tanár a csoport működését nem kíséri figyelemmel

A kooperatív csoportmunka alkalmazásának előkészítésénél az alábbi szempontokat érdemes figyelembe venni:

- csoport összetétele (milyen szempontból heterogén)
- csoport létszáma: 4-6 fős csoportokra készülhetnek a feladatok. Az általam leggyakrabban alkalmazott „szakértő” vagy „mozaik” módszer 5x5 főt foglalkoztat, azaz 25 fő feletti csoportlétszámnál előre megtervezem a többi diák munkáját is. Problémát okozhatnak a hiányzások, így mindig a-b-c tervet készítek, alkalmazkodva a megjelent létszámhoz.

- részletes óraterv: szükséges átgondolni melyik feladat mennyi időt igényel, illetve a létszám miatt több óratervvel kell rendelkezni.
- eszközök előkészítése, megtervezése és kivitelezése: ez témától függően ugyan, de általában időigényes.
- rendelkezésre álló terem berendezése: felmérni és alkalmazkodni az adottságokhoz.

A legfontosabb azonban saját oktatói szerepünk átgondolása, hiszen ennél a módszernél a tudást osztó/megosztó előadás helyett együttműködésre, nyitottságra, türelemre, empátiára van szükség. Itt ismét utalnék a bizalom teli légkör kialakítására, és annak feltételeire, melyek közt mindez szerepel. Sallai Éva külön kiemeli a pedagógus szerepbiztonságát, ez természetesen a felsőoktatásban dolgozó oktatókra is érvényes. Az én értelmezésem szerint ez azt jelenti, hogy a csoportmunka során betöltött oktatói szerepemben jól kell éreznem magam, hiszen így lehetek hiteles a diákok számára. A bizalom teli légkör kialakulásában nemcsak a diák-diák, hanem a tanár-diák kapcsolat milyensége, minősége is meghatározó.

A féléves közös munka során alkalmazott módszerek: tréningelemek, kooperatív csoportmunka és projektmunka. Mindezt támogatja a főiskolán működő közös oktatási színtér is.

Virtuális oktatási színtér

Az előző módszerek alkalmazásánál felvetődhet az a kérdés, hogyan lehet így egy adott ismeretanyagot megfelelően átadni és az eredményességét mindennek a hallgatónknál mérni, azaz kinek van erre ideje. Tagadhatatlan, hogy a csoportmunka időigényes, bár egyben hatékonyabb is az ismeretek elsajátításánál. A virtuális oktatási színtér (a BGF az ún. *Coospace*-rendszert használja) segítségével az önálló, otthoni tanulást tudjuk irányítani, koordinálni, egyben szintén hatékonyabbá tenni. Itt fontos megjegyezni, hogy az egyik kompetencia, melyet a kooperatív csoportmunka fejleszt és támogat: az önálló és társas tanulás technikáinak elsajátítása és fejlesztése. Az első éves hallgatók számára, mint azt már korábban említettem, komoly problémát jelent tanulási technikáinak, módszereinek átalakítása, illetve újak elsajátítása. Szintén probléma a tanulókörök kialakítása-kialakulása, ebben informálisan a kar kollégiuma nyújtja a leghatékonyabb segítséget, mégis sokan maradnak magukra az első évben. A konzultáción kapott segítséggel és a virtuális oktatási színtér támogatásával a hallgatók könnyebben és szívesebben ismerkednek, alakulhatnak ki a tanulókörök. Az egyéni tanulási technikák fejlesztése is könnyebb, ha a társaknál már bevált módszereket lehet kipróbálni.

A virtuális oktatási rendszerek rengeteg lehetőséget nyújtanak arra, hogy az oktató gyorsan közlétehessen információkat, feladatokat, segédanyagokat. Biztosítja a fórum, a csevegés lehetőségét, az egyéni és csoportos üzenetküldést, stb. A hallgatók számára készíthetünk feladatokat, határidőkkel, melyek értékelését azonnal láthatják a diákok. A beadott feladatokat közzé is tehetjük a csoportban, megvalósítva így a közös tudásépítést. A diákok számára is biztosíthatunk lehetőségeket arra, hogy aktívan részt vegyenek a csoport munkájában.

A színtér használatára a diákok többsége nyitott, hiszen a jelenleg a felsőoktatásban bent lévő hallgatók már a „digitális bennszülöttek” korosztályába tartoznak.

Karunkon működik közgazdásztanár MA levelező képzés is, ahol a csoport összetétele mind korban, mind munkapozícióban igen heterogén. A bemutatott módszereket náluk is alkalmazom, természetesen alkalmazkodva a képzés jellemzőihez.

A hatékony, örömteli és aktív jelenléti alkalmak a konzultációkon és a megfelelően használt infokommunikációs eszközök közös használata eredményesebb lehet, mint a hagyományos frontális oktatás. Az oktatási színtér lehetséges egy virtuális osztályteremben is, ahol a hallgatók megoszthatják tudásukat, munkájukat, eredményeiket, amit egyébként tesznek a mindennapi életben is. Véleményem szerint a felsőoktatásban alkalmazott módszerek segíthetik a közös tudásépítés és együttműködés módszereinek elsajátítását, és későbbi szakmai munka során történő alkalmazását is.

Irodalomjegyzék

- BAKÓ B., & SIMON K. (2010): *Kooperatív tanulás*. Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem.
- ORBÁN J. (2009): *A kooperatív tanulás: szervezés és alkalmazás*. Pécs: Orbán & Orbán Bt.
- HALÁSZ G. (2010): *A tanulás minősége a felsőoktatásban: intézményi és nemzeti szintű folyamatok*. http://halaszg.ofi.hu/download/A_study_TANULAS.pdf [2011.11.10.]
- SALLAI É. (1996). *Tanulható-e a pedagógus mesterség?* Veszprém: Veszprémi Egyetemi Kiadó.